

Józef Trypućko

RECENSION AV K.ŚLASKI, *TYSIĄCLECIE POLSKO-SKANDYNAWSKICH STOSUNKÓW KULTURALNYCH.*

Jag är motståndare till den här typen av arbeten. Om ett material är otillräckligt, bör man vänta tills man samlat mera, eller också helt avstå från ämnet. Vetenskapligt arbete ställer vissa krav, som en forskare måste underordna sig. Det ämne som K.Ślaski åtagit sig är lockande och högst aktuellt, och det är lätt att förstå författarens intentioner, då han formulerade en så svår uppgift. Det rör sig om en övergripande skildring av de polsk-skandinaviska förbindelserna under tusen år, inte på grundval av fakta som sådana utan på grundval av existerande litteratur om dessa fakta. Därtill en litteratur som samlats under många århundraden i fyra länder (författaren lämnar Finland åt sidan nästan helt och hållet, då landet fram till 1809 ingick i den svenska statsbildningen). Som vägvisare i denna litteratur tjänstgör bibliografier. Men vad gör man i de fall dessa bibliografier saknas? I Ślaskis bok får vi veta att författaren själv utfört en del efterforskning i arkiv och på bibliotek och därvid kunnat lägga flera detaljer till vad som hitintills varit känt. Man kan dock utgå från att detta bara är en droppe i havet jämfört med vad som göms i alla existerande handskrivna och tryckta källor, och som bibliografierna ännu inte registrerat.

Här ett talande exempel. Författaren känner sig på hemmaplan när han behandlar de svensk-polska kulturkontakterna under mellankrigstiden, ty han har haft alla möjligheter att finna uppgifter om dessa kontakter i mitt arbete *Bibliografi över svenska polonica 1918-1939*, Uppsala 1955. I hans bok har t.o.m. sådana saker fått plats som polska kultur-evenemang i Sverige, recensioner av Jan Kiepuras framträdanden, intervjuer med vetenskapsmän o.d. - allt detta på grundval av pressuppgifter, samlade just i nämnda *Bibliografi*. Men vad ska man säga om Danmark och Norge, som saknar

motsvarande fullständiga sammanställningar av pressröster? Egentligen ingenting, eller i varje fall mycket litet. Författaren har också mycket litet att säga, men trots det tvekar han inte att framföra förmodandet "att det bland de tre i arbetet omtalade nordiska länderna var Sverige som visat störst intresse för Polen och dess litteratur, medan minst intresse visats av Norge" (s. 424). På liknande sätt kommenteras tidningsreportage från resor i Polen: "Norr-männen intresserade sig för Polen i betydligt lägre grad än sina grannar" (s. 427). Det är svårt att ta sådana slutsatser på allvar, då de inte grundar sig på kännedom om hela det aktuella materialet.

Ślaski är naturligtvis medveten om det svåra i uppgiften och bekänner lojalt att "vissa områden blivit mycket ojämnt belysta" (s. 7) och att "många andra områden, för vilka det saknas tillgängligt material och grundläggande arbeten... endast i blygsam utsträckning blivit behandlade" (s. 8). Jämför dessutom sådan uttalanden som "på flera områden saknas detaljerade arbeten" eller "tillträde till olika utländska samlingar och material åsamkar den polske forskaren stora objektiva svårigheter" (s. 7). Allt detta är oemotsägliga sanningar. Men hur förklara luckor och tystnad i de fall där arbetena finns och är tillgängliga, och författaren av någon anledning inte begagnar sig av dem? Frågan om de skandinaviska vikingarnas eventuella besök har intresserat och intresserar alltjämt polska och utländska historiker och språkvetare. Men läsaren söker förgäves efter upplysningar om Ekbloms, Rosponds och andras arbeten i detta ämne, liksom efter arbeten rörande härkomsten av det gåtfulla namnet *Truso*, rörande etymologin för namnet *Wareżyn* i södra Polen osv. Faller inte denna fråga inom ramen för författarens arbete? På s. 29 finner vi bara tre rader om Mieszko I:s dotter Świętosława, "i skandinaviska källor kallad Sigrid", i tur och ordning maka till den svenske kungen Erik Segersäll (död c:a 994) och den danske kungen Sven Tveskägg (död c:a 1014). Förutom polska arbeten, eventuellt bekanta för den polske läsaren (bl.a. två romaner, W.J.Grabski 1945 och A.Gołubiew 1947), finns det också en relativt rik

svensk litteratur om henne. Om allt detta tiger författaren. Ändå borde ju de första historiskt belagda polsk-skandinaviska äktenskapsbanden i högsta grad intressera de polska läsarna, för vilka det säkert inte är likgiltigt vad som skrivs om detta i Sverige. Att hennes fullständiga namn lyder Sigrid Storråda, att detta förnamn beror på en förväxling av henne och dottern till en viss isländsk storman på grund av det för en svensk så omöjliga uttalet av hennes polska förnamn, att det förekommit försök att härleda hennes tillnamn *Storråda* från det polska *Czeirada* (Axnäs 1939), att Sigrids och Sven Tveskäggs son Knut den store i spetsen för sina vikingar erövrade England och år 1014 utropades till dess konung, att det finns en legend, enligt vilken Sigrid skulle ha dött i England under ett besök hos sin son, om detta vill Ślaski ingenting veta, som vore det marginella händelser i den polsk-skandinaviska historien.

Det är möjligt att historia inte ingick i Ślaskis arbetsfält. På s. 8 kan vi läsa att det "inte omfattar en grundläggande helhetsskildring av den politiska, ekonomiska, konstnärliga eller litterära historien för de enskilda länderna". Hur dessa begränsningar ska fås att överensstämma med bokens titel - det är för mig en gåta. Historia är betydligt mera än bara politik, och när konst och litteratur ställs utanför ramarna för kulturen, så måste det bero på något slags missförstånd. Att förstå dessa kulturella band, som författaren avser behandla, är omöjligt utan att blicka in i historien. I den ovan nämnda *Bibliografen* nämner jag en lång rad arbeten av svenska historiker, ägnade åt vissa perioder eller händelser i den polsk-svenska historien. En avgjord merpart av dessa har Ślaski förbigått med tystnad.

Har andra delar av kulturen fått en mera genomgripande belysning? Tyvärr inte. Författaren tycks ingenting veta om det tragiska öde som mötte hertig Gustaf, son till Erik XIV och Karin Månsdotter, vilken sex år gammal bortfördes till Polen för att aldrig mer återvända till fäderneslandet (jfr. monografen om honom av den finske historikern H. Biau-det), han vet heller ingenting om Carl Carlsson Gyllenhielm, son till Karl IX, vilken tillbringade 12 år i polskt fångelse, mestadels under mycket svåra förhållanden, och som

efterlämnade en intressant självbiografi. Författaren känner inte till min artikel (*Wiadomości*, London, 21.12.1958) om det ofullbordade äktenskapet mellan Jan Tęczyński och Cecilia Vasa, inte heller hennes senare öde och kontakter med Polen, liksom försöken att knyta den polske magnatens och den svenska prinsessans tragiska öde till legenden om Jan och Cecilia i *Vid Niemens stränder* av Orzeszkowa. I samband med det Stora nordiska kriget nämner Ślaski några svenska nedteckningar som innehåller beskrivningar av Polen och polackerna (s. 214) samt några dagböcker skrivna av officerare under Karl XII, och ger därvid tre namn på grundval av publikationer från åren 1903 och 1909. I själva verket finns det betydligt fler bevarade nedteckningar och dagböcker (G.Celsing, R.Petre, C.M.Posse, J.Cederhielm m.fl.), och flera av dessa kan man finna i samlingsvolymen *Karolinska krigares dagböcker*, Lund 1918, som omnämns i min *Bibliografi*. På s. 221 säger Ślaski om detta att vid tiden kring år 1733 "deltog ett antal svenska frivilliga aktivt i striderna mot den ryska interventionen i Polen" och nämner därvid majorerna Schultz och M.Sinclair i en not. Däremot vet han ingenting om den mest bemärkte av dem alla, generalen Johan Stenflycht. På s. 228 finner vi en passus om flera politiska emigranter från Stanisław Leszczyńskis omgivning, vilka stannade för gott i Sverige, och anger varken deras förnamn eller den källa, varur han hämtat sina uppgifter. I samband med ett omnämnande av vojevoden Galińskis besök vid universitetet i Uppsala år 1699 kan man tillägga att en detaljerad skildring av detta besök finns i broschyren *Diplomatiskt mellanmål i Uppsala*, Uppsala 1960.

Låt oss så övergå till sådant som ligger närmare vår egen tid. På s. 459 fastslår Ślaski lakoniskt och utan bevisföring att "den skandinaviska polonistikens resultat mot bakgrund av slavistikens utveckling i dessa länder" inte ser alltför optimistiska ut. Detta påstående är oriktigt och rent av mycket förorättande, åtminstone för de svenska polonisterna och undertecknad, som under nära fyrtio års arbete vid Uppsala Universitet ändå fått en del uträttat på detta område. Det räcker att titta i en artikel

av G.Gunnarsson, min företrädare vid Slavicum i Uppsala, *Studia in onore di E.Lo Gatto e G.Maver*, Roma 1962, för att övertyga sig om att det ändå inte varit så illa. Man kan förmoda att de skandinaviska polonisterna inte heller efter år 1962 suttit sysslolösa. Det är förståeligt att författaren inte velat upprepa vad Z.Ciesielski skrivit i sin värdefulla bok *Zbliżenia skandynawsko-polskie* (Polsk-skandinaviska närmanden), 1972, men Ciesielskis bok ger absolut inte anledning till en så pessimistisk slutsats.

Man skulle kunna räkna upp brister och oklarheter i Ślaskis bok länge än. Trots det enorma material som samlats däri, och trots uppriktig beundran för författarens flit och arbetsamhet, lämnar boken en känsla av besvikelse och omättnad efter sig. Den ger inte svar på flera väsentliga frågor, och innehåller å andra sidan ibland en sådan ansamling av namn och underordnade uppgifter att läsaren står rådlös inför en sådan obalans mellan kvantitet och kvalitet. Detta innebär dock inte att boken skulle vara helt värdelös. Tvärtom. Det som funnit sin plats i den utgör ett mycket viktigt material för var och en som intresserar sig för det ämne författaren gripit sig an. I boken finns kapitel som skulle pryda varje bok med liknande utgångspunkt. Man imponeras av kännedomen om såväl polska som skandinaviska historiska källor och den utmärkta kännedomen om äldre litteratur som behandlar de ömsesidiga kontakterna. Särskilt värdefulla är även uppgifterna om handskriftsarkivalier, vilka förmodligen framkommit genom författarens egna trägna efterforskningar. Ślaskis bok är ett högst användbart instrument i forskarens hand och kommer för många år framåt att vara en oersättlig samling av vetande om Polens kontakter med sina nordliga grannar. Synd bara att boken ger mindre än vad titeln utlovar. Och det är synd att den innehåller så många felaktiga uppgifter om en del personer och deras namn. Här några exempel. Publicisten och poeten Zdzisław Dębicki uppträder hos Ślaski som "konstkännare och en mycket lärd man" (s. 430), språkvetaren och litteraturhistorikern Stefan Kołaczowski uppträder som germanist (s. 429; Ślaski har förmodligen förväxlat honom med Zygmunt Łempicki), prof. Paweł Czartoryski, direktör för Institutionen för idé- och lärdoms-historia vid Polska vetenskapsakademien, förekommer som

präst (s. 533), den svenske slavisten prof. Gunnar Gunnarsson som "svensk journalist" (s. 403). Den kände danske slavisten Stanisław Rożniecki, son till en i Danmark bosatt polsk emigrant, skrev alltid sitt namn i enlighet med den polska stavningen och inte Roszniecki, som han hela tiden får heta hos Ślaski. Namnet på författaren till boken om Piłsudski bör rättas till H.Gummerus (s. 403), namnet Oleberg till Olberg (s. 434) och Wallerson till Walterson (s. 435). Den svenske deltagaren i januariupproret hette Julius Mankell och inte Mankill (s. 286). Författare till boken *Polska frågan i Sverige år 1863* är K.H.Fellenius och inte A.Nyström, vilket felaktigt uppgivits på s. 286. I anslutning till en passus om den kända svenska romanförfattarinnan Marika Stjernstedt, dotter till en svensk diplomat och polskan Ciechanowiecka (s. 355) borde en volym minnesanteckningar av författarinnan, *Mitt och de mina*, ha omnämnts, då den innehåller flera mycket intressanta uppgifter om familjen Ciechanowiecki och om den polska adelns liv i de östliga gränstrakterna.

Översättning: Lennart Ilke